

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК У ВИЩІЙ ШКОЛІ НЕФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті проаналізовано використання сучасних інформаційних технологій в бібліотеках, описано послуги, які надаються користувачам за допомогою комп'ютерних технологій. Розкрито завдання сучасних бібліотек в умовах інформатизації суспільства.

Ключові слова: інформаційні технології, бібліотека, функція та завдання бібліотеки, електронні ресурси, електронний каталог.

Постановка проблеми. Більшість стратегічних задач, які стоять сьогодні перед вузами, тісно пов'язані з діяльністю бібліотек, як найважливішої ланки наукового і навчального процесів. Бібліотека закладу вищої освіти (ЗВО) – це інформаційний центр закладу освіти. В. М. Белінська підкреслює, що «бібліотека ЗВО і є тією творчою лабораторією, від ресурсів і послуг якої багато в чому залежить якість і зміст освіти молоді» [3, с. 5]. Та не дивлячись на різноманітні її визначення, бібліотека дійсно займає особливе місце в навчальному закладі, тому що є інформаційною основою науково-освітнього та виховного процесів.

Стрімке вторгнення цифрових технологій привело до радикальних змін усіх напрямів діяльності бібліотеки: від традиційного інструментарію до методів обслуговування, доступу до ресурсів, форм надання інформації. Відтепер роль і значення бібліотеки визначаються не тільки кількістю і різноманітністю її фонду, але й комфортністю послуг, які вона може надати.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Визначення, роль та місця бібліотеки в структурі сучасних інформаційних комунікацій, створення інноваційних бібліотечних сервісів знаходиться у полі зору вчених та практиків бібліотечної справи. Окремі аспекти з даної проблематики досліджували Т.Бондаренко, О. Бруй, Є. Дубровіна, Т. Колесникова, Л. Костенко, О. Матвєєва, С. Назаровець, В. Світайло, Р. Целінський, Т. Ярошенко та інші.

Мета статті – показати важливу роль та місце бібліотеки закладу вищої освіти в реалізації основних завдань, які здійснюються шляхом активізації інформаційно-бібліотечних сервісів з використанням сучасних інноваційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Згідно змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» - «бібліотеки – інформаційні, культурні, просвітницькі заклади, що здійснюють формування, опрацювання та

зберігання бібліотечних фондів та надають їх у тимчасове користування фізичним і юридичним особам.

Бібліотеки є юридичними особами, крім тих, що створюються і діють при підприємствах, установах, організаціях, навчальних закладах.

Бібліотечно-інформаційні ресурси – упорядкована сукупність документованої інформації, призначена для активного використання і включає бібліотечні фонди, довідково-пошуковий апарат, інші масиви документів в інформаційних системах, доступ до яких має бібліотека, а також матеріально-технічні засоби опрацювання, зберігання та передачі інформації бібліотечна система України – сукупність бібліотек різних видів, об'єднаних спільністю основних завдань і принципів діяльності, що пов'язані взаємодією та взаємо використанням бібліотечно-інформаційних ресурсів» [1].

Розглянемо основні функції бібліотеки:

1. Бібліотека здійснює диференційоване бібліотечне та інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів навчального закладу, приватних осіб, а також представників різних установ і організацій на абонементних, у читальних залах, філіях та інших пунктах видачі.

2. Безкоштовно забезпечує читацький контингент вищої школи основними бібліотечними послугами. Додаткові послуги надає читачам платно, виходячи з наявних умов та можливостей на місцях відповідно до чинних постанов.

3. Реалізує можливості книгообміну, МБА і міжнародного абонементу для задоволення потреб користувачів.

4. Проводить соціологічні дослідження читацьких запитів для оптимального їх задоволення.

5. Використовує весь арсенал форм і методів індивідуальної групової та масової роботи, а саме: дні інформації, дні бібліографії, дні спеціаліста, виставки нових надходжень, тематичні виставки до наукових конференцій, нарад.

6. Підвищує ефективність інформаційного забезпечення читачів за рахунок взаємодії з органами НТІ та забезпечує читачам доступ до інформаційних ресурсів як в Україні, так і поза її межами.

7. Організовує роботу громадських інформаторів відділів і підрозділів закладів вищої освіти, надає їм необхідну методичну і практичну допомогу.

8. Готує до видання бібліографічні покажчики, списки літератури на допомогу науковій роботі, всі види бібліотечних довідок, проводить бібліографічні огляди тощо.

9. Пропагує бібліотечно-бібліографічні знання шляхом проведення індивідуальних бесід, консультацій, організації книжкових виставок тощо.

10. Вивчає і розповсюджує кращий вітчизняний та зарубіжний досвід, впроваджує сучасні комп'ютерні технології у бібліотечно-бібліографічні та інформаційні процеси.

11. Здійснює роботу з пропагування бібліотечних фондів, розповсюдження науково-гуманітарних та технічних, знань та інформації.

12. Спільно з громадськими організаціями та викладачами вищої школи проводить читацькі конференції, літературні та музичні вечори, диспути та інші масові заходи.

13. Формує бібліотечні фонди згідно з навчальними планами, програмами та тематикою наукових досліджень шляхом придбання наукової, навчальної, художньої літератури на паперових і комп'ютерних носіях. Бере участь у створенні галузевих, регіональних та загальнодержавних баз даних.

14. Оперативно виконує бібліотечне опрацювання документів, що надійшли до бібліотеки, веде облік фонду.

15. Створює та веде систему бібліотечних каталогів і бібліографічних картотек традиційних та електронних носіїв інформації з метою багатоаспектного бібліографічного розкриття бібліотечного фонду.

16. Систематично аналізує книговидачу з метою оптимізації використання бібліотечних фондів. Вносить до видавництва пропозиції щодо видання навчальної та науково-методичної літератури.

17. Систематично вживає заходи, спрямовані на збереження, реставрацію і консервацію документів, дотримання санітарно-гігієнічних норм зберігання фонду, його перевірку загалом або окремих частин, здійснює контроль за дотриманням терміну повернення і норм видачі документів, створює страховий фонд на нетрадиційних носіях (зокрема цінних, рідкісних, унікальних видань), розміщений у спеціально обладнаних приміщеннях.

18. Систематично виявляє непрофільні застарілі та зайвдублетні документи.

19. Веде господарсько-економічну діяльність, спрямовану на покращення умов праці читачів і співробітників бібліотеки на основі даних повноважень.

20. Впроваджує елементи госпрозрахунку. Організовує інформаційне та бібліотечне обслуговування сторонніх організацій та громадян на компенсаційній основі, визначеній договором чи чинним законодавством.

21. Бере участь у міжнародних бібліотечних програмах.

22. Проводить наукові дослідження в галузі бібліотекознавства, інформатики, бібліографії, історії, науки та освіти.

23. Вивчає і впроваджує в практику роботи кращий бібліотечний досвід, а також результати бібліотечних науково-дослідних робіт. Здійснює перехід на нові бібліотечні технології.

24. Надає науково-методичну допомогу (аналітичну, організаційну, консультаційну) з усіх питань діяльності бібліотечних працівників.

25. Забезпечує підвищення професійного, загальноосвітнього та культурного рівня працівників бібліотеки.

26. Координує та здійснює спільні заходи з іншими бібліотечно-інформаційними установами як у нас в країні, так і поза її межами з питань: формування бібліотечного фонду; інформаційно-бібліотечного обслуговування; міжнародного книгообміну; організації зведених каталогів, картотек та баз даних (зокрема електронних); підготовки біобібліографічних та бібліографічних видань; перерозподілу маловикористовуваних видань;

проведення комплексних наукових досліджень з бібліотекознавства і бібліографії, історії країни, науки та освіти; організації спільних тематичних виставок із залученням фондів інших бібліотек; вжиття заходів з підвищення фахового рівня з урахуванням глобальної інформатизації: науково-практичних конференцій, нарад, семінарів, стажувань тощо.

Отже, поширення в Україні інформаційних технологій зумовило перегляд бібліотеками своїх пріоритетів і соціальних функцій. Нові інформаційні продукти та послуги, які поступово впроваджують у практичну діяльність закладів вищої освіти, покликані задовольняти мінливі інформаційні потреби користувачів.

Тотальний переклад усіх видів публікацій на електронну основу і створення зручних електронних каталогів повинні збільшили популярність електронних бібліотек та використання інформаційних технологій. Електронний каталог - це самостійний пошуковий апарат, який відрізняється від традиційного каталогу своїм особистим пошуковим середовищем; можливість організації пошуку в електронному середовищі в деякій мірі відрізняється від можливостей традиційної карточної системи [4, с. 5].

При створенні електронної бібліотеки необхідно забезпечити її доступність і зручність для користувачів, оперативність пошуку і видачі інформації.

Згідно з положенням про бібліотеку вищого закладу освіти Міністерства освіти України, сучасні бібліотеки вищої школи передбачають вирішення таких завдань [2]:

1. Створювати й пропонувати сучасні інформаційні продукти, послуги, які б максимально задовольнили освіту та наукові потреби користувачів.

2. Підвищувати інформаційну культуру користувачів, розвивати їхню інформаційну компетенцію.

3. Формувати інформаційні ресурси відповідно до освітніх і наукових потреб користувачів, враховуючи перспективи розвитку освітніх послуг ВЗО.

4. Зміцнювати зв'язки з університетськими структурними підрозділами різних рівнів для оптимального формування інформаційних ресурсів бібліотеки.

5. Проводити науково-дослідну й методичну роботу, спрямовану на вдосконалення всіх напрямків діяльності бібліотеки.

6. Створювати творчі й конструктивні взаємини з бібліотеками інших закладів освіти та інших відомств, які б сприяли розвитку корпоративних проектів і програм.

7. Забезпечувати розвиток бібліотеки, підвищувати професійний рівень співробітників відповідно до сучасних вимог і професійних стандартів.

Серед основних принципів роботи бібліотеки можна виділити: функціональність, тобто відкриті фонди, універсальний простір; відкритість – доступність 24 години на добу, 7 днів на тиждень; гнучкість – «мобільний» простір і гнучкий сервіс; раціональність – інформаційні ресурси певної галузі науки зосереджені в одному місці, оптимальне використання простору; естетичність – унікальна архітектура, сприятливе середовище.

Сучасний розвиток процесів автоматизації в бібліотеках закладів вищої освіти проходить досить швидкими темпами. Впровадження комп'ютерних та телекомунікаційних технологій в роботу бібліотек є вже не модою, а нагальною вимогою до підвищення продуктивності та якості бібліотечно-інформаційного обслуговування на основі створення, використання та інтеграції електронних ресурсів, а також автоматизації бібліотечних процесів. Створені електронні каталоги та масиви цифрових документів разом із засобами телекомунікацій необхідні для виконання головного завдання – забезпечення доступу користувачів до різних типів інформаційних ресурсів бібліотек за мінімальних загальних витрат.

Сьогодні в бібліотеках України фактично впроваджено 4-и програмних продукти: в мережі публічних бібліотек – «ІРБІС», в мережі бібліотек навчальних закладів та офіційних установ – «УФД.Бібліотека», в декількох бібліотеках Києва – ALEF, в Харкові – LIBER. З точки зору функціональних можливостей, програми ALEF та LIBER – найбільш досконалі, але це продукти іноземного виробника, які коштують десятки тисяч доларів і мають проблеми з україномовним інтерфейсом. Програма «ІРБІС» має цілу низку функціональних недоліків, виконана з використанням технологій ще минулого століття, не має внутрішнього конвертора та має проблеми з українською мовою. Переваги програми «УФД. Бібліотека» полягають в тому, що: розробник – вітчизняний виробник; використана найсучасніша технологія створення, функціонування та зберігання баз даних; має невисоку ціну; використовується в понад 70 бібліотеках України.

Запровадження інформаційних технологій надає у відділах комплектування та каталогізації (наукової обробки) одночасно з процесів замовлення (комплекткування) та наукової обробки нових надходжень документів. Це також дає змогу проводити в автоматизованому режимі замовлення літератури, вести книги інвентарного та сумарного обліку, підтримувати електронний каталог, реєструвати надходження періодичних видань, вести облік книгозабезпеченості освітнього процесу, в інформаційно-бібліографічному відділі: вести СКС та видавничу роботу. Для організації автоматизованої документовидачі необхідно проштрихкодувати документи з фонду. Починати штрих-кодування нових надходжень потрібно одночасно із занесенням інформації в електронний каталог.

Висновки. Бібліотека, яку оснащено за останнім словом науки й техніки, стає важливою складовою частиною розвиненої освітньо-педагогічної інфраструктури закладів вищої освіти, адже однією з основних вимог формування бібліотечних фондів є забезпечення їх відповідності інформаційним потребам суспільства. Відбувається переосмислення функцій бібліотеки і перехід від управління масивами документів до управління потоками інформації. Поступово бібліотека перетворюється із сховища друкованих документів в автоматизований бібліотечно-інформаційний центр, що забезпечує доступ до інформації, незалежно від місця її зберігання і стає справжнім навігатором у світі інформаційних продуктів і послуг.

Завдання бібліотеки, як і раніше, полягає у задоволенні інформаційних потреб користувачів, проте сьогодні можна помітити тенденцію використання нових форм взаємодії, підвищення комфортності і посилення персоналізації їх обслуговування. Користувачі прагнуть отримання всього комплексу сучасних інформаційних послуг і бібліотека повинна надавати їх.

Бібліографічні посилання

1. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» //Відомості Верховної Ради України, 1995 р., N 7, ст. 45 2000, N 23, ст.177 2001, N 2-3, ст.10 2002, N 12-13, ст.92 2003, N 10-11, ст.86 2003, N 24, ст.159 2004, N 17-18, ст.250.
2. Наказ МОН «Про затвердження Типового положення про бібліотеку вищого закладу освіти Міністерства освіти України» : від 30.04.1998 року № 155 [Електронний ресурс] : – Режим доступу : https://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3097/
3. Белінська В. М. Бібліотека – соціально-значущий інформаційно-культурний центр /Валентина Миколаївна Белінська //Бібліотека – інформаційний ресурс освіти: стан та перспективи розвитку вузівських бібліотек : Матеріали регіональної міжвузівської науково-практичної конференції. – Чернігів : Бібліотека ЧДІЕУ, 2009. – С.4-7.
4. Електронні пошукові системи на допомогу самостійній роботі користувачів : практ. посіб. / уклад.: С.Н. Грипич, Н.Б. Коломієць, Б.С. Печончик, І. А. Гаврилук. – Рівне : [РДГУ], 2014. – 22 с.

Borisenkova V. V. Use of Information Technologies of Modern Libraries in the High School of Non-Philological Profile.

The article analyzes the use of modern information technologies in libraries, describes the services provided to users through computer technologies. The rapid intrusion of digital technologies has led to radical changes in all areas of the library's activity: from traditional tools to service methods, access to resources, and forms of information provision. The article describes in detail functions of the library, solves problems of modern libraries in the conditions of informatization of society.

New information products and services that are gradually introducing into the practical activities of higher education institutions are designed to meet the changing information needs of users.

The total translation of all types of publications into electronic form and the creation of convenient electronic catalogs should increase the popularity of electronic libraries and the use of information technology. The electronic catalog is an independent search engine that differs from the traditional catalog with its own personal search environment; the possibility of organizing the search in the electronic environment is somewhat different from the capabilities of the traditional card system.

The article emphasizes the importance of organizational issues in the work of the library, since when creating an electronic library it is necessary to ensure its accessibility and convenience for users, the speed of the search and delivery of information.

Keywords: information technologies, library, function and tasks of the library, electronic resources, electronic catalog.